

УДК 378.016:340.132.1(477)

ПАРАДИГМА СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ НАУКИ ТА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Віктор Гапотій

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького***Анотація:**

У статті як ідею, що має об'єднувати суспільство і націю, проголошено права і свободи особистості як цінність, що потребує цивілізованих форм захисту. Сучасна правова думка має сприяти всім зацікавленим особам у тому, щоб навчитися жити в умовах реального визнання й поваги прав і свобод людини. Здійснення такого навчання за допомогою методик тьюторства, рефлексії, індивідуального планування навчання, практично-рольових форм занять формують цивілізований базис входження в професію в умовах формування Нової української школи та інформаційного суспільства.

Ключові слова:

право як цінність; правнича освіта; Нова українська школа; освіта; правовий світогляд; національна ідея.

Аннотация:

Гапотий Виктор. Парадигма современной правовой науки и образовательного процесса в Новой украинской школе.

В статье в качестве идеи, объединяющей общество и нацию, провозглашены права и свободы личности как ценность, требующая цивилизованных форм защиты. Современная правовая мысль должна способствовать всем заинтересованным лицам в том, чтобы научиться жить в условиях реального признания и уважения прав и свобод человека. Осуществление такого обучения с помощью методик тьюторства, рефлексии, индивидуального планирования обучения, практически-ролевых форм занятий формируют цивилизованный базис вхождения в профессию в условиях формирования Новой украинской школы и информационного общества.

Ключевые слова:

право как ценность; правовое образование; правоведение; высшее образование; правовое мировоззрение; национальная идея.

Resume:

Hapotii Viktor. The paradigm of modern legal science and educational process at the New Ukrainian School.

The article proclaims that the rights and freedoms of the individual is the idea which has to unite the society and nation, and it is the value which requires the civilized forms of protection. The modern legal thought should help all interested persons to learn to live in the conditions of real recognition and respect of the human rights and freedoms. The implementation of such training with the help of the tutoring method, reflection, individual planning of training, practical-role-play forms of lessons forms the civilized basis of entering the profession under the conditions when the New Ukrainian School and informative society are being developed.

Key words:

law as the value; law education; the New Ukrainian School; education; legal world outlook; national idea.

Постановка проблеми. У соціально-юридичній сфері з розвитком цивілізації відбувається поступове накопичення правових цінностей, прогресивних елементів юридичної культури. У цьому виявляється ряд об'єктивних закономірностей, що розкривають призначення права як явища цивілізації і культури. Найбільш суттєвою з них, що визначається як загальна тенденція протягом усієї багатовікової історії, є рух від заборонно-дозвільного до переважно дозвільного регулювання, до міцного утвердження статусу автономної особистості і, відповідно, підвищення питомої ваги в правовій дійсності суб'єктивних прав, зокрема перенесення в правовому регулюванні центру тяжіння на юридичні механізми, дія яких пов'язана з домінантним значенням юридичних дозволів, що виражають ступінь гарантованості свободи поведінки автономної особистості, зміцнення цінності приватного права.

Однак в основному особливості права поєднані з вираженням і юридичним забезпеченням соціальної свободи, активності, відповідальності учасників суспільних відносин. Ці та деякі інші фактори зумовлюють такий розвиток усього комплексу правових явищ, за якого право все більше стає правом у високому філософсько-етичному значенні цього слова. Відповідно до цього, право як нормативне

інституційне утворення набуває все більшої сили, стає більш дієвим чинником цивілізації і культури, таким чинником, який здатний «опанувати» державну владу, протистояти її свавіллю.

С. Максимов у статті «Класична і некласична моделі осмислення правової реальності» наголошує, що право – це текст, який створюється людиною і відтворюється діями й ментальними уявленнями людей. Тим самим право – не статична структура, що редукується до одного з його рівнів, а «процес відтворення реальності» [10, с. 2].

Визначальне значення в цьому контексті має і гуманітарний зміст права й у цьому аспекті – особливості й достоїнства прав громадянського суспільства, серед яких пріоритетна роль належить таким гуманітарно-правовим цінностям правового прогресу, як фундаментальні права людини, приватне право, незалежне правосуддя.

Є нагальна потреба в тому, щоб право виступало як історичний наступник позитивних правових цінностей, досягнень юридичної культури, освітнього правового простору – усього того, що може забезпечити досконалий, розвинений характер соціального регулювання в його прямуванні до сучасного громадянського інформаційного суспільства.

Перед сучасними навчальними закладами України постає доволі складне завдання – забезпечити викладання дисциплін, зокрема й правознавчих, на такому рівні, щоб воно сприяло якісній адаптації фахівців різних спеціальностей у непростих реаліях сучасного світу до ринкових відносин. Юридична парадигма фокусує увагу й на такому аспекті, як юридичний прагматизм, коли право пізнається та вивчається в дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. проблеми розуміння правової освіти як цінності в різних аспектах теоретичного та деонтологічного характеру досліджувались Т. Куном, К. Поппером, І. Лакатосом, С. Алексеевим [1; 2; 3], П. Біленчуком, В. Гвоздецьким, С. Сливкою [5], В. Бачиніновим [4] та ін. Наприклад, за Т. Куном, розвиток науки, зокрема й правової, – «це шлях від “нормальної науки” до “наукової революції” у формі конкурентної боротьби [9, с. 1]. У дослідженнях цих авторів було сформульовано ціннісну значущість правничої освіти різних рівнів, зокрема те, що на початкових етапах професійного навчання за допомогою загального курсу «Право людини» постає завдання – дати учням розуміння основних теоретичних положень сучасної теорії права і держави, формуючи в них високого рівня професійну правосвідомість; навчити їх застосовувати теоретичні положення до аналізу сучасних державно-правових та економіко-правових процесів, сприяти засвоєнню понятійного апарату для подальшого освоєння ряду окремих галузевих дисциплін і поглиблення теоретичних знань про право; сформувати навички роботи з навчальною і науковою літературою, розвивати вміння та навички орієнтуватися у складній системі чинного законодавства, здатність самостійно підбирати нормативно-правові акти до конкретної практичної ситуації; сприяти осмисленню права як одного з найважливіших соціальних регуляторів суспільних відносин.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідити тенденції сучасного освітнього процесу на прикладі проблематики Нової української школи та визначити методологічні перспективи вдосконалення його в навчальних закладах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завданням концепції нової української школи є не тільки виявлення актуальних проблем сучасного розвитку законодавства України, а й забезпечення введення учнів старших класів у проблематику науки про філософію, право і державу, зокрема вивчення учнями базисних теоретичних положень теорії права та держави,

що дають змогу правильно орієнтуватися в розмаїтті форм і видів правовідносин, що виникають і супроводжують громадянина протягом життя, незалежно від обраної галузі трудової і соціальної діяльності. Водночас постає завдання формування базових життєвих, філософських і правових понять, необхідних для подальшого сприйняття буття, високого рівня професійної свідомості, спрямованого на виховання учнів, майбутніх студентів у дусі поваги до конституційного ладу, захисту прав, свобод і охоронюваних законом інтересів громадян, суспільства, держави. Такий напрям підготовки учнів має бути спрямований і на прищеплювання навичок орієнтації в системі нормативних правових актів, самостійної роботи з навчальними посібниками, науковою літературою та матеріалами життєвої практики. Це допоможе сформувати в учнів основні загальнокультурні компетенції, спрямовані на оволодіння культурою мислення, здатність логічно мислити, аналізувати, узагальнювати й оцінювати державно-правові та економіко-правові події та процеси. Це майбутнє, яке проглядається в концептуальних початках нової української реальності.

Водночас, окремі позиції концепції Нової української школи спрямовані на те, щоб «на основі чинного законодавства сприяти усвідомленню тими, що навчаються, того факту, що в центрі уваги повинна бути людина як головна цінність суспільства, і виховувати в людині гуманне, свідоме ставлення до питань особистої безпеки та безпеки оточення в усіх сферах відносин» [10, с. 4].

Після переосмислення марксистсько-ленінської ідеології, на якій тривалий час ґрунтувалося громадське життя в Україні у складі СРСР, сьогодні ще чітко не визначені загальносоціальні цінності, спираючись на які можна було б розвиватися далі [12, с. 5]. На найвищому державному рівні виробилося гасло про пошук загальнонаціональної ідеї, яка б консолідувала різні верстви населення. У цьому контексті доцільно вказати на те, що в Конституції України вже декларується ідея про соціальне прагнення до побудови правової держави, а права і свободи людини проголошені найвищою цінністю [8, Ст. 1; Ст. 2], проте ми сьогодні чомусь шукаємо ще якісь інші, нові об'єднувальні ідеї.

Якщо ми конституційно ухвалили і проголосили ідеї правової держави, оголосили права і свободи людини вищою цінністю, то які ж іще нам потрібні ідеї і цінності для організації життя в сучасному соціумі? «Необхідно лише навчитися жити в умовах реального визнання й поваги прав і свобод людини. Якщо ж

навчимося жити на основі цих цінностей, то добробут усіх не змусить на себе довго чекати» [12, с. 9]. Ключовим словом у цій конструкції є «навчитися». Саме через освітні механізми підготовки сучасних фахівців різних спеціальностей можна пропагувати правові ідеї та цінності, виховувати навички позитивної правової поведінки й опанувати нормативно-правові знання для подальшого формування фундаменту поваги до права і закону.

Яку державу ми хочемо з Вами побудувати, якими повинні бути закони, за якими все більше і більше почало визначатися наше повсякденне життя? Ці питання хвилюють нас не тільки через цікавість. Відповіді на них сьогодні потрібно знати для того, щоб ми всі могли з розумінням оцінити політичні процеси, а найголовніше, свідомо брати участь у цих процесах і, по можливості, позитивно на них впливати.

Не тільки ці аспекти відображаються в основах юриспруденції, а й сутність історично сформованих держав, що є сьогодні на політичній карті світу. Такий сучасний шлях правової освіти показує соціальну необхідність держави та її законів, їх справжнє призначення. У ньому представлені основні концепції державно-правового будівництва, аналіз та узагальнення яких дає змогу зрозуміти феномен сучасної правової держави, про будівництво якої однозначно задекларувала Конституція України.

На нашу думку, сучасній молодій людині, яка навчається в школі та готується для вступу до вишу за спеціальністю педагогічного, економічного, психологічного або соціологічного профілю зовсім не обов'язково володіти глибокими юридичними або ще якимись спеціальними знаннями, щоб зрозуміти попит на правову інформацію та її актуальність у сучасних реаліях.

Правова держава – це не мрія, яку не можна здійснити, її модель уже функціонує в окремих зарубіжних країнах. Багато її принципів цілком можуть бути впроваджені й у наше повсякденне життя. Саме ідеї реалізації пропаганди концепції правової держави, верховенства права в нашій практиці державного і правового будівництва і присвячена ця стаття.

Сучасного учня та студента, на нашу думку, ще чекає зустріч з вельми цікавою і водночас найважливішою стороною життя громадянина – бути співзасновником ще несформованої правової держави, свідком становлення її юриспруденції, усвідомленим учасником політичних подій, що розвиваються в напрямі встановлення принципів верховенства права і закону. Підтвердженням того, що сучасні молоді люди є свідками процесу формування нової юриспруденції в нашій державі можна

вважати і прийняття Концепції Нової української школи. Які знання необхідні сьогодні, щоб повноцінно здійснити почесний громадянський обов'язок – бути людиною і громадянином? Отже, знову постає питання про знання і навчання.

Для цього кожному, хто навчається в сучасному освітньому закладі, на нашу думку, необхідно знати оптимальний мінімум правових категорій, конструкцій, правових механізмів, процедур і принципів. Сьогодні, коли ми вільно чи мимоволі є співучасниками досить важкого пошуку найбільш оптимальних форм державно-правового будівництва, ці знання просто необхідні.

Основи юриспруденції і є тією самою динамікою, що безпосередньо стосується не тільки підготовки професійних юристів, а й вироблення в сучасній людині зокрема й громадянина загально необхідних знань про державу і право. До того ж, просуваючись до загальної світової цивілізації, до якої прагне й Україна, стає очевидним, що юристи, які живуть і працюють у різних країнах, повинні добре розуміти один одного. Це зовсім не означає цілковитої згоди в усьому, інакше не буде розвитку, обміну науковими знаннями. Але зрозуміло: юриспруденція все більше і більше перетворюється (утім, так само, як і інші галузі наукових знань) на загальнолюдську цінність, яку берегти і збагачувати повинні представники всіх країн світу. Тому було б добре значно розширити параметри порівняльного юридичного правознавства, охопити його дослідженнями всі сторони юриспруденції, включаючи питання праворозуміння й державознавства. На думку окремих вчених, розвиток юриспруденції у світі йтиме саме в плані розширення досліджень з пошуку її взаємоприйнятних аспектів [13].

На жаль, викладання базових основ права в загальноосвітніх навчальних закладах у сучасних реаліях наштовхується на низку адміністративних, консервативних за своїм духом настанов. В освітньому процесі молодь наполегливо усувають від високих світоглядних цінностей, від пошуку сенсу життя та свого призначення, від поняття служіння ідеалам, від духовних запитів, від почуття совісті, обов'язку, відповідальності. Навчальні процеси та їх формальні наслідки ставляться вище за виховні. З освітнього поля витісняються завдання духовно-морального становлення молодих людей. Перетворюються на порожній звук поняття благородства та великодушності, добра і краси, загального добробуту й духовної досконалості, любові та відданості, батьківщини та загальнолюдських цінностей. Через засоби

масової інформації, через Інтернет, через стандартизацію змісту освіти, через хибні педагогічні приписи молоде покоління готується для егоїстичного життя, а не для захисту й розвитку самого життя, вдосконалення свого духовно-морального світу й утвердження загального добра.

Такою ідеєю, що віджила свій вік, у нашій громадській і соціальній конструкції є педагогічний авторитаризм. Але й сьогодні в освіті панує інерційний авторитаризм – практика виховання та навчання, що склалася віками й базується на примусі та насильстві, на принципі «батога і прняка». Він закріплений наукою в педагогічній теорії, відображений у підручниках з педагогіки та методичних посібниках. Він визнається офіційною педагогікою, на підставі якої розробляються зміст і методи навчання, підручники, аудиторні заняття й узагалі вся освітня система, зокрема й накази та інструкції органів влади та реформи, які за ними здійснюються. Філософською основою авторитарної педагогічної свідомості є матеріалістичне сприйняття світу. Воно і диктує головне завдання: озброїти молоде покоління всього лише деяким формальним набором так званих «освітніх стандартів». У цьому й розуміється суть підготовки молодого покоління до життя. Вважається, що дитина (учень, студент) за своєю природою не може протистояти намірам дорослих (учителів, викладачів), які піклуються про неї, а отже, педагогічною нормою стає примушування дитини підкорятися волі своїх вихователів, учителів, викладачів [16].

Чи є вихід з такого стану перебування освіти в режимі авторитарно-менторської методи викладання і, зокрема, у правничій сфері? Так, подібні напрацювання і світовий досвід сьогодні є. Загальна тенденція до застосування таких освітніх технологій може бути визначена як особистісно-орієнтована. Серед «механізмів» означеної технології доречно звернути увагу на тьюторську діяльність, рефлексійно-орієнтоване викладання, індивідуальне планування навчання, практично-рольові форми аудиторних занять.

Тьютор (англ. tutor) – історично сформована особлива педагогічна позиція. Особа в освітньому процесі, яка забезпечує розробку індивідуальних освітніх програм учнів і супроводжує процес індивідуальної освіти в школі, у виші, у системах додаткової і безперервної освіти [4, с. 180]. Він організовує умови для складання та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії учня; особа, що веде індивідуальні або групові заняття з учнями, студентами; репетитор, наставник. В університетах тьютор – помічники викладача,

здебільшого аспіранти або студенти старших курсів. Функціональними завданнями тьютора можуть бути: складання загальної характеристики перспективних студентів, вивчення їхніх навчальних потреб, мети життєдіяльності тощо; координація чисельності студентів, формування індивідуальних розкладів, процедурних вимог; встановлення контактів зі студентами до початку навчальної сесії, ідентифікація навчальних призначень і запитів і встановлення особистого зв'язку зі студентами; поточний документообіг у паперовій та електронній формах; підготовка простих навчальних матеріалів для студентів, наприклад, моделей відповідей, копій робіт студентів (хрестоматійні підбір правових пам'яток або чинного законодавства й офіційних чи доктринальних коментарів до нього, даних судової, процесуальної практики), загальні коментарі про отримані документи, поширені помилки; обговорення з адміністрацією серйозних проблем, пов'язаних з роботами студентів на предмет плагіату; входження до складу екзаменаторів, залежно від відповідальності за курс; отримання підсумкових екзаменаційних матеріалів та фіксація їх у відповідній базі даних; усунення разом з розробниками навчальних курсів серйозних і змістовних труднощів, які мають студенти, допомога, за потреби, у зміні засобів інформації [15]. Вищезазначене, на нашу думку, покликана впроваджувати в життя Нова українська школа.

Ще один інструментальний складник, необхідний для оновлення освітнього правничого процесу – це рефлексія. На думку А. Хуторського, рефлексія – це мисленнєва діяльність, або чуттєво пережитий процес усвідомлення суб'єктом освіти своєї діяльності [5, с. 56]. Рефлексія допомагає учням і студентам усвідомити одержані результати, визначити цілі для подальшої роботи, скоригувати свій освітній шлях. Вона в такому разі не тільки підсумок, а й стартова ланка для нової освітньої діяльності та постановки нових цілей [14, с. 213].

Щодо індивідуального планування навчання, то значний внесок у цьому було зроблено завдяки впровадженню в ЗОШ базових принципів Болонського процесу. Однак формальний бік організації зовнішніх показників приєднання до Болонської Декларації, ще не змінює внутрішню інерційність самого освітнього процесу. Як і раніше уроки з правничих дисциплін, і зокрема з «Основ права», проходять у школах у вигляді начитування й надиктовування учням програмного матеріалу. Звісно, що багато в чому якість залежить ще й від особистості лектора.

Проте, для втілення ідеї персоналізації, індивідуального планування навчальної роботи учнів корисним вбачається переорієнтування специфіки лекційної форми на проблемно-інтерактивну. Не можна вважати раціональним, що багато сучасних лекторів, виконуючи програмні настанови курсів, змушені озвучувати, повторювати, надиктовувати під конспективний запис в аудиторії узагальнені дефініції, що здебільшого містяться в рекомендованих Міністерством освіти і науки України виданнях. А ось орієнтація на персоніфіковане сприйняття матеріалу потребує вже проблемно-критичної постановки питань у матеріалах підготовки до уроку, з можливістю організації інтерактивної участі аудиторії учнів, які, зі свого боку, готуються до уроку (!), ознайомлюючись заздалегідь з тематикою, готуючи в бібліотеках і комп'ютерних класах, під'єднаних до інформаційних мереж, відповідні напрацювання, критичні дослідницькі матеріали. Тоді їхня емпірична участь буде на зовсім іншому рівні (ніж на рівні пасивного слухача) сприяти засвоєнню дисциплінарного курсу.

Практично-рольові форми класних занять як метода і самостійний напрям навчання побутують уже доволі давно, але не мають поширення, зокрема й у правничій сфері викладання. Однак сьогодні учнівські та вчительські презентації майбутньої професії корисні й актуальні для деонтологічного опанування правознавчої сфери. Виступи типу «Я хочу бути адвокатом», «Я хочу бути нотаріусом» або «Україна демократична держава: pro і contra» (лат. – за і проти), безумовно, значною мірою сприятимуть позитивному сприйняттю цінності правових знань учнями. Написання сценаріїв і проведення ділових ігор, на зразок учнівського мініпарламенту, що ухвалює новітній законопроект; проведення «судових засідань» за матеріалами реальних справ – усе це відображає саме те, що сьогодні ми називаємо

сучасними формами правничої освіти та правової пропаганди у ЗОШ доби інформаційного громадянського суспільства.

Висновки. Підсумовуючи викладений вище матеріал, вважаємо за доцільне підкреслити: суспільно об'єднувальною національною ідеєю українського народу може і повинно стати розуміння людини і громадянина, його демократичних прав і свобод, їх захисту як найважливішої цінності й мети розвитку громадянського суспільства. Необхідно навчитися жити в умовах реального визнання й поваги прав і свобод людини для добробуту всіх, і ключовим словом у цій конструкції є «навчитися».

На шляху до формування сучасного інформаційного громадянського суспільства середня й вища освіта, що поступово (маємо надію!) стане все більш доступною для населення, обов'язково мають передбачати, незалежно від напряму спеціальності та спеціалізації, стабільно високий рівень правничої підготовки для подальшої якісної професійної адаптації і соціалізації фахівців.

Сучасне національне законодавство у сфері освіти впроваджує методики виведення середньої освіти з режиму авторитарно-менторської методи викладання, зокрема й у правничій сфері. Загальна тенденція застосування таких освітніх технологій може бути визначена, як особистісно-орієнтована. Серед «механізмів» означеної технології особливий інтерес становлять: тьюторська діяльність, рефлексійно-орієнтоване викладання, індивідуальне планування навчання, практично-рольові форми аудиторних занять. Саме на вивчення корисності використання подібних технологій і методик правового навчання, на впровадження їх в освітню сферу та повноцінну адаптацію до навчального процесу має бути сьогодні спрямовано науковий пошук фахівців, зокрема й в умовах Нової української школи.

Список використаних джерел

1. Алексеев С. С. Избранное: Наука права. Общесоциальные проблемы. Публицистика. Москва: Статут, 2003. 478 с.
2. Алексеев С. С. Право: Азбука. Теория. Философия: Опыт комплексного исследования. Москва: Статут, 1999. 709 с.
3. Алексеев С. С. Право на пороге нового тысячелетия: некоторые тенденции мирового правового развития – надежда и драма современной эпохи. Москва: Статут, 2000. 252 с.
4. Бачинин В. А. Морально-правовая философия. Харьков: Консум, 2000. 208 с.
5. Біленчук П. Д., Гвоздецький В. Д., Сливка С. С. Філософія права: навчальний посібник. Київ: Атіка, 1999. 208 с.
6. Гаврилів Н. Наставництво як вид професійної діяльності: генеза розвитку та становлення. *Педагогіка*

References

1. Alekseev, S. S. (2003). *Selected works: Science of law. General social problems. Publicism*. Moscow: Statut. [in Russian]
2. Alekseev, S. S. (1999). *Law: ABC. Theory. Philosophy: Experience of complex research*. Moscow: Statut. [in Russian]
3. Alekseev, S. S. (2000). *Law on the threshold of the new millennium: some trends in global legal development - the hope and drama of the modern era*. Moscow: Statut. [in Russian]
4. Bachinin, V. A. (2000). *Moral and law philosophy*. Kharkov: Konsum. [in Russian]
5. Bilenchuk, P. D., Hvozdetzkyi, V. D., Slyvka, S. S. (1999). *Philosophy of law: study guide*. Kyiv: Atika. [in Ukrainian]
6. Havryliv, N. (2009). Mentoring as a type of professional activity: The genesis of development and formation.

- i psychologia profesijnoi osviti*: науковий журнал. 2009. № 5. С. 179–187.
7. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности. Москва: Институт психологии РАН, 2004. 424 с.
 8. Конституція України. Основний Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. 254к/96-вр.
 9. Кун Т. С. Структура наукових революцій. Київ: Port-Royal, 2001. 228 с.
 10. Максимов С. Класична і некласична моделі осмислення правової реальності. *Право України*. 2014. № 1.
 11. Пилипенко В. Суд присяжних: pro i contra для України. URL: <http://www.pravda.com.ua/columns/2012/02/17/6958959/> (дата звернення: 28.04.2019).
 12. Правові основи безпеки життєдіяльності. Навчально-методичний посібник / укладачі: В. Д. Гапотій, О. Г. Мінкова. Мелітополь: Вид-во МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2012. 121 с.
 13. Про безоплатну правову допомогу. Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 51 від 2 червня 2011 р. № 3460-VI. Ст. 577.
 14. Раянов Ф. М. Правовая организация общественной жизни: Теория и практика. *Государство и право*. 2004. № 12. С. 5–9.
 15. Раянов Ф. М. Проблемы теории государства и права (Юриспруденции): Учебный курс. Москва: Право и государство, 2003. 304 с.
 16. Реан А. В. Социальная педагогика. Москва: АСТА, 2005. 304 с.
 17. Тьютор. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 28.04.2019).
 18. The Mentoring Partnership of Southwestern Pennsylvania. Roles of a Mentor. 12. 12. 2008. URL: www.mentoringpittsburgh.org/roles.htm (дата звернення: 28.04.2019).
- Pedagogika i psihologhiia profesiinnoi osvity*, 5, 179–187. [in Ukrainian]
7. Karpov, A. V. (2004). *Psychology of reflexive mechanisms of activity*. Moscow: Institute of Psychology of RAS. [in Russian]
 8. Constitution of Ukraine. The Basic Law of Ukraine (1996). *Vidomosti Verkhovnoii Rady Ukrainy*, 30, 141. [in Ukrainian]
 9. Kun, T. S. (2001). *Structure of scientific revolutions*. Kyiv: Port-Royal. [in Ukrainian]
 10. Maksymov, S. (2014). Класична і некласична моделі осмислення правової реальності. *Право України*. 2014. № 1.
 11. Pylypenko, V. The jury: pro i contra for Ukraine. URL: <http://www.pravda.com.ua/columns/2012/02/17/6958959/> [in Ukrainian]
 12. Hapotii, V. D., Minkova, O.H. (2012). *Legal bases of life safety. Tutorial*. Melitopol: Publishing MDPU im. B. Khmelnytskoho. [in Ukrainian]
 13. About free legal aid. Law of Ukraine (2011). *Vidomosti Verkhovnoii Rady Ukrainy*, 51 3460-VI, 577. [in Ukrainian]
 14. Raianov, F. M. (2004). Legal Organization of Public Life: Theory and Practice. *Gosudarstvo i pravo*, 12, 5–9. [in Russian]
 15. Raianov, F. M. (2003). *Problems of Theory of State and Law (Jurisprudence): Training Course*. Moscow: Pravo i gosudarstvo. [in Russian]
 16. Rean, A. V. (2005). *Social pedagogy*. Moscow: ASTA. [in Russian]
 17. Tutor. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/> [in Russian]
 18. The Mentoring Partnership of Southwestern Pennsylvania. Roles of a Mentor. 12. 12. 2008. URL: www.mentoringpittsburgh.org/roles.htm [in English]

Рецензент: д-р філос. наук, професор Молодиченко В.В.

Відомості про автора:
Гапотій Віктор Дмитрович
 Мелітопольський державний педагогічний
 університет імені Богдана Хмельницького
 вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
 Запорізька обл., 72312, Україна

doi: 10.33842/22195203/2019/22/27/32

Матеріал надійшов до редакції 14. 05. 2019 р.
 Прийнято до друку 21. 06. 2019 р.

Information about the author:
Hapotii Viktor Dmytrovych
 Bohdan Khmelnytsky Melitopol
 State Pedagogical University
 20 Hetmans'ka St., Melitopol,
 Zaporizhia region, 72312, Ukraine

doi: 10.33842/22195203/2019/22/27/32

Received at the editorial office 14. 05. 2019.
 Accepted for publishing 21. 06. 2019.